

Knjizevni pregled

ČEMU STRAHOVATI OD KRŠĆANSKOG ODGOJA?

U povodu savjetovanja na temu »Aktualni problemi odgojne funkcije škole i djelovanja Crkve«, održanog u Zagrebu 17. i 18. siječnja 1969.

Objektivnoj i znanstvenoj kritici dobronamjernost pripada kao prvi preduvjet. Uvijek, a nadasve onda, kad je na nišanu velika raširena ideologija ili ustanova. Na ovaj neophodni preduvjet, koji isključuje sve apriorne predra-sude, nadovezuje se priključak — uvjet: svestrano i dubinsko poznavanje »predmeta«, o kojem se raspravlja. Potrebno je razlikovati ideologiju od ideolo-ga, nauku od učitelja, idejni sadržaj ustanove ili društva od pojedinih njihov-ih nosilaca i širitelja. Drugim riječima: treba pažljivo ocijeniti, da li su ta djelovanja, pa i »vodećih« osoba u toj ustanovi, izviralas iz idejnog sadržaja i autentičnog cilja ustanove, ili su ta djelovanja i utjecaji imali izvor u čisto osobnim shvaćanjima ili čak u egoističnim težnjama, osobnim nesposobnostima i sličnim uzrocima.

Nije ispravno ni pošteno, da sve nedostatke neke ustanove ili društvenog sistema pridamo samoj ustanovi ili društvu. To posebno vrijedi za ustanovu velikih vremenskih dimenzija, gdje se slijeću razne rase, običaji i kulture. Tu se lako nađemo sučelice pred velikim opasnostima, pred neispravnim shva-ćanjima, egoističnim tendencijama, idejnim i praktičkim zastranjivanjima zbog nebrojnih utjecaja tako različitih faktora sa strane.

Ovo treba imati posebno na umu, kad je u pitanju Katolička Crkva. Ne velim ovo zato, što sam katolik, već zato, što to traži prostorna i vremenska dimenzija Katoličke Crkve, a nadasve njezin »idejni sadržaj«. Taj je, naime, sadržaj u svojoj biti božanskoga porijekla, nadnaravan i dogmatski. To znači, da taj sadržaj u svojoj srži nije razumu potpuno shvatljiv, iako se razumom uz pomoć Božjeg svjetla (koje se u teologiji naziva »svjetlo vjere«) može prihvatiti i u izvjesnoj granici razumjeti.

Taj sadržaj treba integralnim životom proživjeti, da bi se njegova ljepota, uzvišenost i istodobno njegova »čovječnost« (bliskost čovječjim aspiracijama) uvidjele i živo osjetile kao radosna i životna stvarnost. Stvarnost, koja čovjeka upotpuni i pridiže. Tek tada eksperimentalno doživljujemo, da je ta religija najkorisnija datost, koja donosi nenadoknadive prednosti za život. I za ovaj, koji nam trajno odmiče, i za onaj, koji poslije ovoga vječno traje. Nećeš osjetiti ni ugodnosti ni koristi od hrane, dok ti je poznat samo »recept«, kako se ona priređuje. Treba je jesti i asimilirati. Nećeš uvidjeti ni osjetiti životnost religije, ako poznaješ samo njezin sadržaj. To se osjeti u integralnom proživljavanju. A što onda, ako ne poznaješ ni pravi sadržaj?

Ako se sam dogmatski sadržaj katoličke religije ne može golim razumom, bez »svjetla vjere« prihvatiti, to još ne znači, da se neke činjenice u toj religiji ne mogu i strogo razumski (za one, koji su im bili neposredni svjedoci), odnosno znanstveno-povijesno (za nas, koji nismo neposredno svjedoci činjenica) dokazati. Na primjer: Kristova osoba, njegovo djelovanje, smrt, uskrsnuće, osnivanje Crkve preko Petra i apostola — sve su te činjenice neposrednim svjedocima bile prirodno, razumski očevidne, a nama su danas »razumski« dokazane nedvojbenim, povijesnim dokumentima pristaša i protivnika Kristove religije.

Tko, dakle, hoće znanstveno raspravljati bilo o samoj Katoličkoj Crkvi, bilo o njezinu utjecaju na mnogostruke djelatnosti čovjeka i društva, mora se ovo dobro poznavati. Ono, što je — po volji njezina osnivača Krista — stvarni sadržaj Katoličke Crkve, moramo razlikovati od onoga, što se u toj Crkvi nalazilo ili se još nalazi, ali što ne izvire iz »sadržaja« Crkve, već se možda s njim i kosi. Kad kažem »kosi«, tad ističem, kako to ne izvire iz Crkve. Po tomu se ne mjeri Crkva. Sve to treba pridati osobno onima, koji su bili ili su još uvijek uzročnici toga. Bez obzira na njihov položaj ili službu. To traži znanstvenost postupka prema svakoj društvenoj zajednici, a ne samo prema Crkvi.

Nekatolik u svojim raspravama o Crkvi ili njezinu utjecaju na čovjeka i društvo ne mora prihvatiti njezin »sadržaj« kao istinit, ali ga mora kao drug u raspravi dobro poznavati. Mora poznavati sve povijesno dokazane činjenice, na kojima Crkva temelji »razumske dokaze« svoga porijekla, i sebe tako legitimira pred ljudima. Tko nema ove znanstvene opreme, znanstveno poštenje traži od njega da se ne upušta u znanstvenu raspravu ili kritiku o Crkvi.

Čitajući u »Telegramu« (Zagreb, 24. siječnja 1969, str. 10—15) »Spektar« spomenutog Savjetovanja o odgojnoj funkciji škole i djelovanju Crkve, zapaža se neagresivan savjetovalački način u rješavanju postavljenoga problema. U tiskanim odlomcima referata ima stavaka, koje bih i ja potpisao. Ipak ne može se oteći dojmu, da raspravljачima nije poznat pravi »sadržaj« Katoličke Crkve ili religije. Njihova negativna ocjena utjecaja religije (razumijeva se katoličke, jer o njoj glavno, iako ne isključivo govore) istječe iz »periferijskih« elemenata ili pojava u Crkvi, a ne iz njezina bitnog »sadržaja« i onoga, što je nužno s njim povezano. Kao »dokazi« njihovih zaključaka navode se nekatolički mislioci. J. Šimunčić citira, u jedanaest redaka jednog stupca, dra Jordana Kuničića »Kršćanska pedagogija«, i to je sve, što su opazili na strani katoličke literature.

Prostor ne dopušta osvrnuti se na sve pojedinosti. Iznijet ću, što smatram korisnim. Uzimam red pisaca, kako se nalaze u spomenutom »Telegramu«.

I — ANICA JURIC-ŠIMUNČIĆ (str. 10). Veoma je razborito uzela »motto« iz Schopenhauera: »Prije nego što netko od nekoga nešto uzme, treba da ima nešto bolje čime će mu ovo prvo zamijeniti.« — Ja bih sa svoje strane (bez obzira, da li i A. J. Š. isto misli) htio svakome snažno doviknuti: ne dirajte ni u koju religiju, dok ne pronađete neki bolji nadomjestak, koji ćete ponuditi čovjeku i društvu! Bog je i za Kanta postulat njegov »praktičkog razuma«. »Uvod« A. J. Š. mogao bih gotovo doslovce potpisati. Zatim ona postavlja pitanje: »Hoće li ličnost u kojoj se nalazi slika Božja (taj izraz je uzela od dra J. Kuničića — moja op.) biti slobodna, aktivna, samoinicijativna, ili će biti povučena, pokorna, 'jaganjac božji'«? Odgovaram: kako će se svaki pojedinac, u komu se nalazi slika Božja, vladati, to nitko ne zna. To ovisi o mnogo uvjeta. Posebno o temperamentu i neposrednoj životnoj zadaći pojedinca. Kad bi A. J. Š. dobro znala, što sve predstavlja slika Božja u kršćanskom smislu, lako bi uvidjela, kako Božja slika oplemenjuje sve dobre prirodne kvalitete, pa i one, koje ona nabrava, i donosi mnoge druge. U katoličkoj je teologiji općepriзнata ona sv. Tome Akvinca: »Milost (to je Bož. kvalitet, koji u duši tvori Božju sliku — moja op.) ne poništava čovječju narav, nego je usavršuje« (usp. Summa theol. I, q. 1, a. 8 ad 2).

Zacijelo su i njoj poznati mnogi velikani, koji su u sebi nosili sliku Božju i u isto vrijeme biti zaslužni za ljudsko društvo. Da spomenem samo jedan vrlo svjež primjer: P. Dominique Pire, belgijski dominikanac († 30. siječnja o. g.), bio je upravo čuderno »aktivan i samoinicijativan«. Pred par godina bio je i kod predsjednika Josipa Broza Tita. Čitavu svoju Nobelovu nagradu za mir utrošio je za daljnju izgradnju »sela ili otoka mira«. Izvan Evrope osnovao je, u suradnji sa stručnjacima, dva »otoka mira« u Indiji i Pakistanu za podizanje njihova životnog nivoa. U Belgiji jedno »sveučilište mira«.

A. J. Š., dalje, naziva »katehetske doktrine nenaučnima u poređenju s informacijama koje leže na naučnom pogledu na svijet«. Ona se tu ne miče sa svoje »pretpostavke«, da je samo marksistički ili materijalistički pogled na svijet znanstven. Ali za mene i za golemi broj ljudi, pa i onih nekatoličkih učenjaka i filozofa kroz vjekove i još danas, znanstveni pogled na svijet potpuno je oprečan njezinoj tvrdnji. Ne upuštam se, ovdje, u znanstveno dokazivanje ovog pogleda na svijet. Nije mjesto. Stroga je to filozofijska rasprava. Ističem samo, da A. J. Š. polazi od svoje pretpostavke. A nijedna gola pretpostavka ne gradi znanost. Inače ne bi bila pretpostavka! Pretpostavka može (ali ne mora) biti put do znanstvenosti, ali kao takva ne pripada znanstvenosti. Pretpostavka može biti oborena znanstvenim dokazima. Znanost — ako je prava — nikada se ne obara. Može se upotpuniti, usavršiti. Nikada oboriti.

1. — »Osnovna pretpostavka«: 1. »Katehizacija odgaja, ali ne obrazuje.« — Strogo govoreći o katekizaciji, to je tačno. Krist je došao, da nas božanski oplemeni, da nas Božjom djecom nazove i učini te nas konačno i k vječnoj sreći privede. Nije došao, da nas »obrazuje«. To možemo sami svojim prirodnim sposobnostima. Ali povijest njegove Crkve i svjetovna povijest jasno nam dokazuju, koliko je Kristovo oplemenjivanje ljudi pridonijelo i pravom ljudskom »obrazovanju«. Našu kulturu dugujemo Crkvi, a prema tome i Kristu. Da nije bilo Krista i njegove Crkve, možda bi A. J. Š., zajedno sa mnom i s mnogima kod nas, bila danas nepismena. Nije to sigurno. Ali i to je jedna pretpostavka, hipoteza. Ne možemo je ni dokazati ni oboriti. Zadaća je katekizacije da nastavi Kristovo djelo odgoja i oplemenjivanja. Time se postavljaju čvrsti temelji prave ljudske kulture i izobrazbe. Ako svjetovni prosvjetni radnici, katolici i nekatolici, uspiju svima dati svestranu izobrazbu i kulturu, temeljenu na zdravom razumu, Crkva će im biti samo zahvalna. U tom slučaju članovi Crkve mogli bi se lakše i cjelovitije posvetiti specifičnoj zadaći Kristovoj: posvećenju ljudi, koji su Božja djeca i živa Božja slika. Jer tako bi ih konačno savršeno i vječno usrećili »dijelom« sreće samoga Boga u zajedništvu s nebrojenim mnoštvom ostalih sretnika..

2. — »Djeluje (kateheza) na emocionalnom planu djeteta i nema utjecaja na razvijanje pravilnog pogleda na svijet, koji osnovna škola nastavom izgrađuje u svijesti učenika.« — Ako kateheza djeluje i na emocionalnom planu, to je jedna prednost u odgoju. Na drugi dio njezine tvrdnje moram i ja isto ponoviti. A. J. Š. polazi od svoje nedokazane pretpostavke, da je »pravilni pogled na svijet« samo onaj, koji ona zastupa. Kad bi, na primjer, kemičar čvrsto ostao pri pretpostavci, da voda nije spoj kisika i vodika, ne bi nikada mogao izvući znanstvenu formulu vode = H_2O . Kad je H_2O postala teza, tada je ta formula ušla u znanost. Pretpostavka nije znanost.

3. — »Djeca socijalno neadekvatnih sredina, i društveno neangažiranih porodica jesu polaznici vjeronauka.« — Par redaka poslije toga piše: »Pretpostavljamo da škola daje odgovore na sva pitanja djece.«

Služeći se svojim životnim iskustvom (više od 40 godina svećeničkog i profesorskog rada), kontaktom s ljudima, vjernicima i nevjernicima, ne bih se nikako mogao složiti s tim tvrdnjama. Dobro mi je poznato iz vremena bivše i sadašnje Jugoslavije, da su roditelji iz »adekvatnih sredina i društveno veoma angažiranih porodica«, neki između njih čak i više nego indiferentnih

prema Crkvi, htjeli i hoće, da im djeca budu poučena u religiji. Ako ima istine u spomenutim tvrdnjama, izvor je u izvjesnim »obzirima ili strahovanjima« roditelja ili djece ili jednih i drugih. Doista, ti razni »obziri« nisu nikada bili temeljeni na našim zakonima. Ali neispravni i protuzakoniti postupci neke neodgovorne gospode nastavnika i sličnih osoba ostavili su svoje tragove. Psihički ih nije moguće najednom iskorijeniti. Presmiona je to tvrdnja (doduše, i A. J. Š. govori »pretpostavljam«), da škola daje odgovore na sva pitanja djece. Mladež traga za idealima, traži odgovore na mnoge svoje probleme. A to bolno demantira spomenutu izjavu.

U sarajevskoj reviji mladih za društvena pitanja, kulturu i umjetnost »Lica«, g. II, siječanj 1968, br. 3, na str. 3, čitam, da je u nekoj anketi među tri stotine komunista — studenata ljubljanskog sveučilišta većina izjavila, da religioznost u Sloveniji raste »zbog pojačane vaspitne aktivnosti sveštenika, a zatim usled usamljenosti i nesigurnosti savremenog čoveka i što mladi ljudi ne nalaze ideale, u koje bi mogli da veruju«. Zatim, da je jedan ugledni politički rukovodilac rekao studentima: »Neuporedivo bolje živite no što smo mi živeli. Imate sve.« Na to da je jedan student odgovorio: »Oprostite, ali nije sve u hlebu.« Ova revija završava: »Nije u pitanju nekaква »izgubljena mladež«, koja traži »leka« za svoju usamljenost u bilo kojoj vezi s neprijateljima socijalističke domovine.«

Prihvaćam izjave i studenata i onog uglednog rukovodioca. A nije li ovaj slučaj (a da se i ne govori o sličnim nejavnim slučajevima) jasan demanti izjave, »da škola daje odgovore na sva pitanja«?

II — Dr ESAD ČIMIĆ: u svom referatu (isti »Telegram«, str. 11) ima dosta objektivno ispravnih stavaka. Ali i kod njega se jasno zapaža nepoznavanje katoličke religije. U jednom pluralističkom društvu, kao što je i naše, razborito piše: »S političkog stajališta odgovor je više nego jasan i prihvatljiv: pedagog treba da bude spriječen u svakom pokušaju unošenja religijskih elemenata u nastavno-odgojni proces; poslije nastave, odnos prema religiji njihova je »privatna stvar.« — Ali ispravnije je reći: osobna stvar, a ne: privatna. Jer »osobno« ulazi u čitav život, a »privatno« samo u privatni život, jer osoba ulazi u sve sektore privatnog i javnog života, dok »privatno« isključuje javnost! Ipak moram istaknuti, da takav postupak pedagoga i nastavnika nije idealan. Odgoj, doista, više traži moralnu, religioznu i karakternu izgradnju volje i čitave emotivne strane čovjekove, a kulturno-znanstvena izobrazba više se osvrće na čovjekovo intelektualno obogaćenje. Međutim, i odgoj i izobrazba morali bi uvijek biti povezani. I u odgoju, naime, i izobrazbi i razum i volja imaju — iako ne podjednako — svoju ulogu. Osim toga, i odgoj i izobrazba imaju jedan isti subjekt — jednog istog čovjeka, kojega treba cjelovito izgraditi. Odgoj i izobrazba mnogo su uspješniji, kada odgajaničnik uvidi, da se ponuda vjere (religije) i ponuda znanosti međusobno slažu i upotpunjuju.

Veoma je pozitivno kod dr Čimića, što luči vjerovanja religije od datosti znanosti. On veli, da znanost i religija ne mogu biti ni u kakvom fundamentalnom sukobu, da je religija »viša istina« i superiornija u odnosu prema znanosti. Ako ta vjerovanja ne mogu biti dokazana metodama znanosti (u kojem smislu to i Crkva naučava, iznio sam na početku ovog članka — moja op.), ona tim metodama ne mogu biti ni opovrgnuta. Ispravno je i ovo: »Definicija istine nije isključivo naučni, već metafizički problem.« Ali nije jasno, što je dr Č. htio reći sljedećim riječima: »Religijska vjerovanja nisu, naravno, istinita u naučnom smislu, ali njihova socijalna funkcija ne zavisi isključivo od njihove istinitosti. U stvari, njihova neistinitost — činjenica da ona transcendiraju iskustvo — pruža glavni ključ za njihovu socijalnu funkciju.«

Ova nejasnoća — držim — proizlazi iz toga, što on razlikuje »istinu« — »istinitost« od »razumske ili naučne dokazanosti« dotične istine, a to je veoma važno. Moje, naime, vjerovanje isključuje u meni znanstvenu dokazanost, ali ne isključuje posjedovanje istine. Ako, npr. meni — nestručnjaku u atomistici — stručnjak atomist priopći neke znanstveno dokazane datosti

(dakle: istine!) iz svoga znanstvenog područja: ja ih prihvaćam kao istinite, jer »razumskim dokazima« znam, da mi govori onaj, koji kosjeduje znanstvene dokaze u tom znanstvenom području i koji je pošten i ne laže. Ja, dakle, posjedujem neke istine iz atomistike, iako ja ne posjedujem »dokazanost« tih, meni pripćenih, istina. Ja te istine »vjerujem«, a onaj stručnjak ih »zna«.

Primijenimo taj primjer na religijska vjerovanja. Bog — »stručnjak« u poznavanju svoga bivstva — objavljuje mi (po Kristu, Crkvi) neke istine o sebi, kao npr., da je jedan u božanskoj naravi, a trojan u osobama. Znajući »razumskim dokazima«, da je Bog »stručnjak« u spoznavanju sebe i da je (među ostalim savršenstvima) i istinit (da ne može lagati), ja prihvaćam te objavljene istine. Posjedujem religijske istine, ali ne njihovu unutarnju »dokazanost« (zašto ili kako Bog jest jedan i trojedan i da tako mora biti). Zato ih ja »vjerujem«, a Bog ih »zna«.

Ni ovo prihvaćanje objavljenih religijskih istina nije ni nerazumno ni nerazumsko, kao što nije ni moje vjerovanje onom stručnjaku u atomistici. S jedne, naime, strane »razumskim dokazima« dokazujem, da Bog savršeno poznaje sebe i da ne može lagati; a s druge strane znanstveno-povijesno je dokazana činjenica te Božje objave (po prorocima, Kristu i apostolima) i da je Bog tu činjenicu potvrdio znakovima (djelima), koje samo On može tvoriti (čudesal!). Ima, dakle, naš razum sebi dostupnih (»razumskih«) dokaza, kojima znanstveno dokazuje, da njegovo prihvaćanje religijskih istina nije nerazumno ni nerazumsko.

Kod dra Čimici također nije jasno ni logički povezano s ostalim njegovim tvrdnjama ono, što piše pri kraju svoga referata: »Nauka kao jedini put do istine odbacuje svaki religijski stav koji je u suprotnosti s naučnom evidencijom. Ne radi se, dakako, o sukobu nauke i religije, već o sukobu nauke i dogmatske teologije.« Može se nekako reći, da je znanost jedini put do istine, ako pod tim razumijevamo istinu o iskustvenim datostima. Ali treba znati, da i pokoja istina prirodnog reda može biti od Boga objavljena, kao što je npr. postanak prvog pravog čovjeka, stvaranje svijeta u vremenu, a ne od vječnosti.

»Religijski stav«, ako je stav, koji izvire iz same religije (a ne iz nekog »religioznog« subjektivnog stava pojedinca-vjernika), ne može biti u sukobu ni s kakvom evidencijom, ako je ta evidencija stvarno znanstvena, a ne samo nekakva nedokazana »pretpostavka«, pa bila ona i pretpostavka učenjaka.

»Dogmatska teologija« nije ispravan termin. Dogma označuje sigurno objavljenu istinu. Kao takva pripada Božjoj objavi, a ne zapravo teologiji. Teologija ne može postavljati ni izvoditi dogme. Vrhovno crkveno učiteljstvo tek »oglasi« dogmu, tj. ustanovi, da se neka istina nalazi u Božjoj objavi. Uloga je teologije, da — koliko je moguće — razjasni dogmu, odbaci nastale prigovore i slično. Može razumskim putem izvoditi daljnje zaključke iz dogme. Ali ti »zaključci« nikada ne mogu postati dogmom, ako su samo zaključci, a nisu u isto vrijeme i od Boga drugdje objavljeni. Ali, ako su ti zaključci nepobitnom logikom iz dogme izvedeni, jasno je, da su istiniti, kao i svaki logički zaključak iz istinite postavke. Zato ni oni ne mogu biti u sukobu s nekom stvarno znanstvenom evidencijom. Druga stvar je s vjerojatnim mišljenjima (sententiae) pojedinih teologa. Ne može se, dakle, govoriti u pravom smislu o »dogmatskoj teologiji«. Ako hoćemo označiti dio teologije, koja obrađuje dogme, onda bi trebalo reći »dogmatična teologija« ili »dogmatika«.

Dr Čimic završava (i to je u tisku naglašeno): »Nije religija dobra nauka, već je nauka dobra religija.« Religija nije ni dobra ni loša »nauka«, ako se »nauka« uzme u smislu razumske dokazanosti sadržaja religije, već je posjedovanje Božje istine vjerovanjem (kako sam već prije izložio). Ako »dobra nauka« znači »dobru pouku o istini ili dobar sadržaj istine«, tada je religija najbolja i najuzvišenija nauka, jer — kako je sam pisac prije toga priznao — »religijska vjerovanja transcendiraju iskustvo«. Zato je religija čovjeku od svih »nauka« još i najkonisnija.

Nije ispravan ni drugi dio njegove tvrdnje: »već je nauka dobra religija.«
Jer:

- 1 — isti je pisac par redaka prije toga priznao: »Nauka i religija su potpuno različite.« — Kako to odmah mogu biti jedno?
- 2 — Katolička je religija od Boga objavljena na izvanredan način. Stoga i poradi načina objavljivanja i poradi sadržaja nazivamo je »nadnaravnom«, iako savršeno odgovara svim plemenitim prirodnim težnjama čovjekova duha i srca. Svesti je na bilo kakvu »nauku« značilo bi stvarno je poništiti. Konačno: iako religija nije — kako to tvrdi pisac — »u suštini borba za egzistenciju, koja se onda projicira i preko groba« — ipak katolička religija nadljudski, božanski osnažuje čovjeka, da sretno završi svoju prirodnu borbu za egzistenciju: i da u toj borbi bude relativno sretan, a zatim potpuno i božansko-ljudski sretan i »preko groba«.

III — NENAD BRKIĆ (»Telegram«, str. 12—13) piše: »Mislim da postoji mnogo sadržaja koji mogu efikasno za čovjeka i za društvo zamijeniti religiju.« Šteta, što nisu navedeni barem neki od tih »mnogih sadržaja«, koji bi kroz 20 stoljeća tako snažno osvajali duhove svih rasa, teritorija i običaja! Vjerujem, da bi se u tim mnogim sadržajima moglo naći štošta korisno, ali ni u kojem slučaju ne bi zamijenilo religiju, a najmanje kršćansku. Mislim, da još i danas velika većina vjeruje u neko božanstvo i prekogrobni život, a da i ne govorimo o povijesti. Dr Wilhelm Schmidt († 1954) u sedam velikih svežaka svoga djela »Der Ursprung der Gottesidee« (praižvor ideje o Bogu), koji je radio i na terenu među narodima najprimitivnijih kultura, bjelodano je dokazao, da su svi narodi imali religiju. Vrlo je zanimljivo ovo: kod najprimitivnijih naroda religijski pojmovi su bili najčišći, veoma slični religijskim pojmovima Starog Zavjeta! Na primjer: kod Bušamana božanstvo se zove KUE-AHEN-TENG = Gospodar svega, kod Hotentota TSUI-GOA = Otac otaca itd.

Shvatljivo je, da Brkić, u raspravi, polazi sa svoga stanovišta, ali se neozbiljan čini način njegova govora: »Religija je svagda tražila od čovjeka da ima sklopljene ruke i da gleda put nebesa.« »Dakle ona ga je odvajala od zemlje tražeći od njega da zemlju prezre.« — Da, uvijek je bilo, sada ima i uvijek će biti u Kristovoj Crkvi »kontemplativnih« ljudi i redova, koji se podavaju isključivo molitvenom i pokorničkom životu. Ali oni ne preziru svijet ni ljude u svijetu niti je molitva njihov jedini posao u danu. Naprotiv, to čine iz posebne ljubavi prema Bogu i ljudima. Žrtvuju se, da — barem donekle — nadoknade ono, što mnogi ne mogu dovoljno činiti ili uopće zanemaruju, naime: ispunjavanje četiriju temeljnih obaveza razumskih stvorova prema Bogu, a te su: 1. poklon Bogu (adoracija, priznavanje Boga kao vrhovnog gospodara svega), 2. zahvala Bogu za sve njegove darove ljudima, 3. prošnja (proсна molitva) novih darova i milosti za sve ljude, 4. naknada (satisfactio, reparatio) za grijehe svih ljudi.

Nije to bijeg u udobniji život. To je žrtva i odricanje, to su temeljne nakane Kristova života. Morale bi biti i u srcu svakog razumskog stvora. Kršćanina posebno. Ne može to shvatiti i cijeniti tko dobro ne poznaje i ne proživljuje Kristovu religiju. Ali, taj bi morao šutjeti o Kristovoj religiji. Tada neće govoriti neistine, koje se protive Kristovoj religiji i povijesti.

Ne odgovara istini, da »katolička religija napušta eshatologiju, onostranost«. — Dovoljno je pažljivo proučiti dokumente II Vat. Sabora, da se vidi sve obratno. Nema ni prezira zemlje ni napuštanja eshatologije!

Nije istina, »da je katolička religija uvijek nudila gotovo jedan aspekt — patnju, stradanje, uestezanje«. Taj aspekt je, na žalost, jedna veoma raširena činjenica. Taj aspekt je možda često spominjan, ali samo zato, da bude protumačen, ublažen, da se pred Bogom učini plodnim.

Krist je rekao: »Ja sam došao da ovce imaju život i da ga imaju u izobilju« (Iv 10, 10). Tu Krist, jasno, govori u slici: on — pastir, ljudi — ovce, Crkva — ovčinjak. Ako bi Brkić pročitao samo Ivanovo Evanđelje, našao bi

više od trideset puta riječi »život, svjetlo«. Našao bi i ovo: »Ovo vam rekoah, da radost moja bude u vama te da radost vaša bude potpuna« (Iv 15, 11), »Molite i primit ćete da vaša radost bude potpuna« (Iv 16, 24). A cilj Kristov jest i cilj njegove religije i njegove Crkve!

Nastojanju nastavnika oko usavršavanja metode rada i slično možemo se samo radovati. Ali prizvuk kao da bi »crkveni ideal ličnosti« bio nešto negativno zvuči nepoznavanjem takve ličnosti. Ona, naime, sadržava sve elemente ispravne »građanske ličnosti« i još je potencira. Možemo o dolasku druge božanske osobe, Sina Božjega, u čovječjem liku slobodno reći: došao je da grijehom degradiranu čovjekovu osobu ponovno božanski oplemeni i time joj istodobno povрати izvornu ljudsku veličinu i dostojanstvo. Zato je nejasno, čemu ono opetovano naglašavanje: »emancipacije« škole od »ostataka« religijskog utjecaja u odgoju. Ja mislim, da svaki radni skup (ustanova i slično) mora imati jedan pozitivni i određeni cilj »izgradnje« i putove k tome cilju. Tada neće biti potrebno — barem ne mnogo — govoriti o raznim »emancipacijama«

IV — ZLATKO FRID (»Telegram«, str. 13—14) ima zgodnih primjedaba i na račun mnogih, koji se nalaze na istom »terenu« s njime. Nemam ništa protiv toga, kako on zamišlja slobodnog čovjeka u socijalističkom društvu. Ali, kršćanski moral u izgradnji čovjeka nije »negativan«, da bi on samo ili glavno zabranjivao zlo, kako se to čini Fridu navodeći Dekalog. Dekalog je oblikovan na način, koji je bio jasniji ljudima, kojima je Dekalog neposredno dan. Možemo ga lijepo oblikovati i pozitivnim rječnikom. A znamo, da je Krist sazeo čitav Dekalog u jednu rečenicu: »Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim . . . , a svoga bližnjega (= svakog čovjeka!) kao sam sebe« (Lk 10, 27). U poznatoj priči o milosrdnom Samaritancu Krist tumači *tko* je bližnji (= i neprijatelj, jer su Židovi i Samaritanci bili neprijatelji) i *kako* treba ljubiti (djelom).

Mi vjerujemo, da će se Božji sud, i onaj nakon smrti i onaj opći na svršetku svijeta, izvršiti »najednom«; u snazi Božjeg svjetla čovjek će sam uvidjeti svoje duhovno stanje: Božjeg djeteta (u posvetnoj milosti) ili grešnika (bez te milosti). Nema tu sudske »rasprave«. Ipak je Krist nama ljudima taj sud slikovito prikazao. Kako? Vrlo značajno: da li i koliko smo bili »aktivne ličnosti« (rekao je Frid) prema ljudima! A naš postupak prema ljudima Krist će uzeti kao postupak prema njemu! Ako Frid govori u Matejevu Evanđelju (25, 31—46) ovaj opis općeg suda, držim, da neće nijekati najveću uzvišenost kršćanskog morala niti njegovu »angažiranost« prema ljudima i društvu. Uostalom, Fridu je dobro poznato iz povijesti, da se Crkva prva »angažirala« za ovzemsko dobro čovjeka i društva: škole, bolnice i ostale humane i kulturne ustanove duguju svoj početak i kroz mnoge vjekove svoj opstanak »angažiranosti« Crkve. A i osnutak sveučilišta u Zagrebu vezan je uz ime jednog biskupa, Strossmayera. Zato nije shvatljivo, zašto bi »kroz izgradnju samoupravnog društva . . . trebalo ukloniti svaku otuđenu svijest, *pa i religiju*« (ja potertao). Bio bih zahvalan Fridu, kad bi mi iz autentičnih izvora katoličke religije (ne iz »periferičnih« mišljenja, zblivanja ili osoba) naveo uzroke ili razloge, čime ona »otuđuje« čovjeka i njegovu svijest. Ni ja, naime ne bih htio (a sigurno ni itko od katolika), ni u kojem slučaju, biti »otuđen«, već napredna i slobodna ličnost.

Drago mi je, što pisac konstatira, da »naša društvena praksa i najnovija istraživanja demantiraju stanovište o religioznoj svijesti koja nestaje zajedno s kapitalizmom«. Dakako. Znali smo mi to, da je naša religija iznad svih društvenih ljudskih sistema. Započela je s prvim čovjekom. Prije svakog društvenog sistema. Duboka je i intimna kao i težnja za srećom, a stara kao i čovjek. Ali, eto, svakako nam je draže, da se i drugi barem u nečemu slažu s nama. A svako je slaganje korisno. Ono je put ka mirnoj, ljudskoj, humanoj koegzistenciji. A ova je preduvjet, temelj pravog napretka svake zajednice.

Crkva u različitim okolnostima posebno proučava i naglašava neku nauku ili istinu Objave ili prirodnog zakona. Ali nije ispravno reći, da su današnja pitanja »dovela u pitanje i mnoga crkvena učenja... te da su ti utjecaji doveli do proturječnosti i u samoj Crkvi«. Jer nije »učenje Crkve« ono, što neki tvrde prije legalnih zaključaka sabora, pa bili to i biskupi na saborskim raspravama. Na zadnjem saboru nema mnogo dogma. Ima novih orijentacija i naglasaka iz već postojeće nauke, koja se mora osuvremeniti. Tako i u »izraženim težnjama (na II Vat. Saboru) za jednakošću, bratstvom, pomoći siromašnima, za srećom ljudi na ovom svijetu« nema novog »učenja Crkve«. Zato mi je posebno čudna tvrdnja: »Ovdje valja tražiti i uzroke koji traže preobražaj sadržaja vjerovanja (sic!), koje se mijenja do te mjere da se čak mijenja i socijalni status boga (A. Casanove)«.

Svakom je katoliku, koji poznaje katekizam, jasno, da je »sadržaj vjerovanja« apsolutno nepromjenljiv! Može se (i mora) način predočivanja vjerovanja prilagoditi čovjeku svakog vremena, ali čovjek se mora prilagoditi uvijek »istom sadržaju«. Naš kršćanski Bog uvijek je isti Bog: u sebi jedan u naravi i trojan u osobama, a prema nama (»socijalni status«!): dobri Otac, ako ga kao takva poštujemo, ili — u protivnom slučaju — pravedni sudac.

Nije točno ni to, da Crkva mijenja svoju socijalnu nauku. I ova ima svoje temelje u evanđelju. Primijenili su je — prema ondašnjim prilikama — već za vrijeme apostola, kako nam govore »Djela apostolska« gl. 5. i 6, i prakticirao ju je sv. Pavao (vidimo iz njegovih poslova). Razne primjene nalaze se npr. u enciklikama »Rerum novarum« Lava XIII, »Quadragesimo anno« Pija XI, »Mater et magistra« i »Pacem in terris« Ivana XXIII i »Populorum progressio« Pavla VI.

Ne može se govoriti: »Da se unutar same Crkve vodi danas bitka (ja potcrtao) u kojem smislu valja tumačiti Bibliju i kako predavati vjeronauk.« Raznolikost mišljenja teologa i biblicista uvijek je aktivna na terenu, gdje crkveno učiteljstvo nije doreklo mjerodavnu riječ. Način predavanja vjeronauka nije nikakva nauka Crkve. Tu je pitanje metode, koju istražuju stručnjaci u raznim narodima. Holandski katekizam za odrasle je npr. odlična metoda. Ne prigovara Crkva njegovoj metodi. Proučio sam ga i potpuno se slažem, što Crkva prigovara nekim točkama, koje su nejasne, nedorečene, pa ostavljaju sumnju. Za par točaka treba reći da su vjerski neispravne. A svaki katekizam mora vjerniku pružiti jasnu i sigurnu nauku Crkve. Teološki i biblicističke rasprave treba da se vode među stručnjacima na kongresima i u stručnim revijama. Nikako u katekizimima ni vjerskim glasilnicima za široke slojeve vjernika.

Frid pri koncu piše: »... sve je to utjecalo i na Crkvu, uzdrimalo njezine konzervativne temelje«. Temelji Crkve ne mogu biti ni »konzervativni« ni »progresivni«. Oni su jednostavno temelji! Sveti Pavao piše: »Nitko, naime, ne može postaviti drugoga temelja osim onoga koji je već postavljen, a taj je Isus Krist« (1 Kor 3, 11). Mogu se mijenjati samo nebitne strukture, koje nemaju izvora u Kristu, i metode. Ali potpuno odgovara Crkvi »traženje novih putova«, kako navodi pisac. Ta, Crkva je za ljude svoga vremena! Kad nije u pitanju sadržaj vjerovanja i bitna struktura Crkve, već samo primjena nauke i metode djelovanja, mogu i ja potpisati završne riječi Zlatka Frida: »Crkva će se i ubuduće mijenjati onoliko i onolikim tempom koliko se budu mijenjali ljudi, naša socijalistička zajednica, suvremeni svijet.«

V. — Dr BRANKO BOŠNJAK (»Telegram«, str. 15). Iznenađuje, da jedan filozof može na ovakav način raspravljati o ozbiljnom predmetu, kao što je katolička religija, a i uopće religija. Religija bi morala biti ozbiljan »predmet« i za Bošnjaka, barem zato, što nekakvu religiju ima golemo većina ljudi, ako obuhvatimo sve ljudstvo kroz povijest do danas. A među vjernicima ima mnogo učenjaka i genija. Bošnjak jednostavno piše: »da će kritičko mišljenje reći, da je to (»bog, anđeo, raj, pakao, đavo i slično«) samo verbalna egzistencija«. A čije je to »kritičko mišljenje«, koje tako suvereno »sve to« baca u »samo verbalnu egzistenciju«? Na čemu se ono temelji? Valjda na njegovim »pret-

postavkama«? Jadna Crkvo i svi tvoji vjernici, pa i oni tvoji učenjaci i geniji! Živjela si i radila za čovječanstvo 20 stoljeća. Sada u naprednom 20. stoljeću našao se jedan filozof, koji »kritičkim mišljenjem« poništava »sve to«, što si vjerovala i što ti je davalo snage za tvoje uspjehe ne samo na religioznom već i na kulturnom i humanom polju. Povuci se i zahvali svome »bogu verbalne egzistencije«, da se nije takav filozof »kritičkog mišljenja« pojavio još mnogo prije!

Ali, eto ti sreće, barem se tako čini. Moći ćeš još neko vrijeme opstojati. Jer taj isti filozof odmah iza toga potvrđuje, da je njegovo »kritičko mišljenje« bezvrijedno: »A kako da razuvjerimo čovjeka koji u to vjeruje? Takvih apsolutnih argumenata nema ni na jednoj strani.« Nije li onda mudrost filozofa da šuti? Ali svakako, da ne izriče suverene tvrdnje, kada nema sigurno dokaznih argumenata! »Si tacuisses, philosophus mansisses« — stara je mudra izreka.

Dalje: prelazeći preko svih znanstvenih dokaza Katoličke Crkve, Bošnjak govori o Isusovu djevičanskom začeću i o njegovu uskrsnuću služeći se nekim pričama iz poganske mitologije i — kako on veli — legendom proroka Jone. Zatim u zagradi piše: »(o tome opširnije govorim u svojoj knjizi: Filozofija i kršćanstvo)«. Ja ću na ovo, bez zagrada, nadodati: tko želi upoznati: »naučnu vrijednost« njegove spomenute knjige, a i onoga, što se u ovom broju »Telegrama« nalazi, neka pažljivo pročita stručnu kritiku, koju je solidno i opširno napisao profesor ljubljanskog teološkog fakulteta dr. Janez Janžekovič. Kritika se nalazi u reviji »Nova pot«, a hrvatski prijevod u reviji »Crkva u svijetu« 1968, br. 3, 4. i 5. i u r. »Dobri pastir« — Sarajevo, 1968, sv. I—IV.

VI — IVAN ROGIĆ. Na njegov referat neću se osvrtni: njegovo je, naime, raspravljanje psihološke prirode i metode škole. Osim toga, on odmah na početku piše: »Ono što ću reći, bolje pokušati reći, neće biti tako realistički utemeljeno kao izjave, koje smo netom čuli, dapače, pokušat ću biti sasvim nerealističan.«

*

Iz svih ovih referata, kako ih »Telegram« donosi, jasno izbija nepoznavanje onoga što je bitno ili glavno u Katoličkoj Crkvi i religiji. Kad bi to poznavanje bilo prisutno, mislim, da bi sve te negativnosti u odnosu prema katoličkoj religiji otpale, te ne bi bilo strahovanja od utjecaja katoličkog odgoja na mlade.

Jednom sam nekom komunistu na položaju, u našem trosatnom prijateljskom razgovoru, rekao: Sve mogu razumjeti u socijalizmu. Dakako, mogu se naći i prigovori u interesu samog socijalizma. Samo jedno nikako ne mogu razumjeti: zašto za izgradnju socijalizma treba ukloniti Boga i zašto treba voditi borbu protiv njega? Bilo je to pred nekih 17 godina. Danas drugi dio moga, onda postavljenog, pitanja postaje neaktualan te prihvaćam riječi dra Esada Čimića izrečene na istom Savjetovanju u Zagrebu, kako ih donosi »Vjesnik« (Zagreb, 16. siječnja 1969, str. 8): »Za čovjeka, a ne protiv Boga«, pače — ja dodajem — zajedno s Bogom!

Zašto ovaj moj dodatak? Jer je i Bog sve za čovjeka učinio i čini. »Da, Bog je tako ljubio svijet da je dao svoga jedinorođenog Sina.« Tako veli Krist, koji je svoj čovječiji život dao za čovjeka! A sv. Pavao pouzdano tvrdi: »On (Bog), koji čak nije poštedio svoga Sina, već ga predao za sve nas, kako nam neće dati sve ostalo s njime?« (Rim 8, 32).

Dominik Budrović OP